MEMENTO

Reményt ígérő változtatás

A civil szervezetek sokféle küzdelmének egyik kútfeje a saját alapszabályzatukkal szembeni azonosulás is. Tökéletes alapszabályzat nincs, egyrészt, mert tökéletes törvénye sincs, másrészt, mert az eredeti elképzelések mindig ideálisak, a valóság és működés viszont a buktatók sokaságát állítja elénk. Az alapszabályzat viszont mindig megadja az illető szervezetnek a törvényességét, szakmai területének minősítését s létrehozóinak védelmét és cselekvési lehetőségét. A Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT) tizenkét évvel ezelőtti alapszabályzatába foglalt idealizmusa is ennyi idő után újakkal kíván bővülni. Az akkori célkitűzések prioritása, a gazdasági szakemberek képzése ma sem vesztette érvényét, még akkor sem, ha az első időszakban az átképzés nyert hangsúlyt, s a képzés mai prioritása már elmélyülés a szakmai ismeretekben, sőt mindinkább előtérbe kerül a kutatás és a tudomány.

Eltérően az EME, EMKE, EKE, RMGE szervezetektől, amelyek a közelebbi vagy távolabbi múltban már működő utódszervezetként alakultak, az RMKT-nak nem volt ilyen elődszervezete, hacsak számításba nem vesszük az 1894-ben létesült Magyar Közgazdasági Társulatot, mely az erdélyi közgazdászok számára is tudományos-kutatási keretet biztosított 1918-ig. A XIX. és XX. század fordulóján a Magyar Tudományos Akadémia és a Közgazdasági Társulat közös meghirdetésére erdélyi közgazdászok és közírók hat megyei gazdasági monográfiát készítettek el 1900 és 1910 között. Barabás Endre három megyei gazdasági mo-

Az európai uniós csatlakozás kulturális feltételei

KOPÁTSY SÁNDOR

Azzal kezdem, hogy anyaországi magyarként mindig érzem, hogy mi, anyaországiak irtózatos adóssággal tartozunk azoknak, akik Trianon után a határ másik oldalára kerültek. Talán csak a burgenlandiak (nincsenek sokan) kivételek, de akiket elszakítottak, azok iszonyú árat fizetnek. Ezt most azért szeretném hangsúlyozni, mert a státustörvény divatos dolog, napirenden szerepel. Ám ezredrészét sem lehet törleszteni annak, amit a határ túlsó oldalán lévők fizetnek. Ez nem mindenhol egyforma, mert biztos, hogy a Kárpátokban fizettek a legtöbbet, és a bácska-bánátiak, akik a leggazdagabb magyarok voltak valamikor Nagy-Magyarországon, de a partiumiakra is inkább vonatkozik, mint a székelységre. Ezt is fel kellene tárni egyszer, a magyarságtudomány ugyanis nem tisztázta azt, hogy az elmúlt száz évben a Magyarország különböző részein élő magyarok mit fizettek azért, ami Trianonnal fejeződik ki. Ennek előzményei voltak, mert Erdély elrománosodása nem Trianonban kezdődött, hanem már lezárt valamit, lehetőséget adott a határok átalakítására.

Arról szeretnék beszélni, hogy milyen jelentősége van a kultúrának. Ez Erdélyben iszonyúan fontos kérdés, mert itt keveredik a nyugati kultúra (a reformáció Közép-Európában a legnyugatibb kultúrát képviselte) és a pravoszláv keleti kultúra (amely már a X. század végén, a XI. elején formálisan is elszakadt a nyugatitól). Ezelőtt száz évvel egy sziléziai német politológus, Max Weber mondta, hogy ipari társadalmat csak ott lehet felépíteni, ahol protestáns etika van. Ezt sokan idézik, de máig nem emésztette meg a közgazdaságtudomány, mert ezzel egyszerűen azt mondta, hogy nem a föld- vagy a bányajáradék, nem a profit az alap, hanem valami más. Ezt sokan a vallásra értik, ám ő nem a vallásra gondolt. Ha műveit elolvassuk, kiderül, hogy ezalatt takarékosságot, nem az egyházi törvények betartását értette, egyfajta gazdasági erkölcsre gondolt: szorgalomra, munkafegyelemre, tisztaságigényre. Durván szemléltetve azt mondom, ha valaki megnéz egy állomási WC-t, akkor a nemzeti jövedelmet biztosabban megmondja, mint ha megnézi a statisztikai hivatal adatait. Önmagában tehát a tisztaságigény determinálja, hogy mennyi a nemzeti jövedelem. De hozzátenném, az értekezletről elkésők számáról is megmondom, mennyi a nemzeti jövedelem. Max Weber szerint a magatartásforma minden tőkénél fontosabb. Ránézett a térképre, és azt mondta, hogy lényegében a balti országokban (a finnek kivételével), ahol a protestantizmus győzött, vagy legalábbis hatott, van kapitalizmus, iparosítás, ott van gazdagság, polgári demokrácia. Ahol ez nem volt, ott nincsen. De közben tudományos-technikai forradalom zajlott le, amely során kiderült, hogy a szellemi igényesség, az ízlés, a szakmaváltás felértékelődik. Ettől kezdve a protestánsokkal szomszédos katolikus vidékek – amelyeket meg akart fertőzni a protestantizmus, de aztán győzött az ellenreformáció – még jobban meggazdagodtak. A németek közül, amikor születtem, a bajorok meg a svábok voltak a legszegényebbek, most a leggazdagabbak. Ugyanaz a közgazdaság, ugyanaz a tőke, minden ugyanaz, csak a mentalitás más.

Van egy olyan Közép-Európa is, amely Észak-Európa és a mediterrán Európa között van, ez a Közép-Európa meggazdagodott. De kiderült, hogy a Távol-Keleten a németeknél, az angolszászoknál, a skandinávoknál még puritánabb emberek élnek, és rátérve a piacgazdaság útjára, meggazdagodtak. Az utóbbi húsz évben kiderült, hogy még a szocializmust is hatékonyabban ültetik életbe, mert más az erkölcsük. Tehát a konfuciánus kultúra megint bebizonyította, ha hagyják kibontakozni, kirobbanó gazdasága lesz, amely példa nélküli az emberiség történetében. Erről nálunk nem divat beszélni, mert az európai szocializmus összeomlott, ugyanakkor a kínai szocializmusnak ez az új mechanizmusos for-

nográfiát írt: Udvarhely megye (1904), Maros-Torda megye és Marosvásárhely (1902), Kolozs megye és Kolozsvár (1910); T. Nagy Imre Csík megye (1902), Téglás Gábor Hunyad megye (1903), Nyegre László Máramaros megye (1900) közgazdasági jellegű monográfiáját készítette el; Berger Károly Temes megye gazdasági viszonyai és gazdálkodási rendszerei dolgozatát készítette. Ezeket a monográfiákat a szerzők megvédték a Társaság közgyűlése előtt, és számos dolgozat helyet kapott a Társaság folyóiratában, a *Közgazdasági Szemlé*ben.

A két világháború között, de különösen 1945 után közgazdasági jellegű önálló szerveződés nem jött létre Erdélyben. Egyedül az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület említhető (az RMGE elődszervezete), amely viszont főleg a vidék, a falu felemelkedését célozta meg, a mezőgazdaság modernizálására és a gazdakörök működtetésére összpontosított, s kevésbé volt a közgazdasági szellemiség melegágya. A közgazdasági gondolkodás megjelenítése az olyan nagyobb lapok vagy folyóiratok gazdasági rovataiban volt lehetséges, mint: *Magyar Kisebbség*, *Hitel*, *Brassai Lapok*, (a rövid életű:1932–33) *Erdélyi Közgazdaság*, *Keleti Újság*, *Korunk*, *Ellenzék*. A kommunista időszakban semmilyen közgazdasági jellegű magyar nyelvű szaklap, semmilyen szerveződés nem volt, s a közgazdasági kérdések csupán a *Korunk*, *A Hét* vagy az *Előre* hasábjain eléggé korlátozottan kaptak helyet. Az intézményesülés lehetőségének hiányában közgazdasági írások, kiadványok készítése a magánműhelyek zárt ajtói mögött készülhettek.

1990 első felében civil szervezetmája a világtörténelem legnagyobb fejlődését hozza, mert Kína népességének a fele húsz év óta háromszor gyorsabban nő a fejlett világénál. Ugyanakkor a paraszti, elmaradt, másik kultúrát jelentő Kínában nem tudnak mit kezdeni. Bizonyos civilizációs, kulturális magatartás mindennél fontosabb a közgazdaság szempontjából. Ezt mindenki megérti, csak a közgazdászok nem, mert ők profitban, tőkében, meg egyebekben gondolkoznak.

Mint afféle műszaki pályán indult ember, igyekszem számokban, matematikai modellben kifejezni, hogy miről van szó. Ezt a minden eredményt garantáló vagy (ennek a hiánya) minden eredményt kizáró szellemi vagyont vizsgálva (nem tőkének nevezném, mert a tőke speciális funkciója a vagyonnak, a nem tőkeként működő szellemi érték is vagyon) kiderül, hogy sok területen jelentősebb, a tőkeként működő szellemi érték.

A szellemi vagyon nagyságát egy szorzattal lehet megállapítani: tudás × tehetség × erkölcs. Ennek a szorzatnak az első két tagja abszolút szám, mert a tudás és a tehetség is nullánál kezdődik. Eddig a szorzat még pozitív, hozzáteszem, hogy a képzettség hatványozottan annyit ér, amekkora a tehetsége, mert ha a buta ember szorgalmas, kiképzik, lehet két diplomája is, nem megy semmire, és ő is szidja a világot, hogy nem értik meg az ő zsenialitását, a másik meg középiskolát végzett, és milliomos lesz, mert a képességei jók. Ma a világban mindenütt, a tíz vagy tizenkét évet tanulók a társadalmi átlagnak a többszörösét érik, aki meg nem végzi el az alapfokot sem, a társadalom negatív értékét képezi, mert többe kerül a szociális ellátása, mint amennyit befizet az államkasszába. Tehát eddig nagyon is érthető, hogy a tudás és a tehetség szorozza egymást, egyik növeli a másikat.

A modern társadalomban a legnagyobb érték egy olyan szorzat, amelyik mindig pozitív, igen ám, de a harmadik tényező az erkölcs. Az erkölcs lehet negatív is. Ha a szorzat egyik tagja negatív, akkor a szorzat eredménye is negatív, tehát nincs kártékonyabb társadalmi lény a tehetséges és képzett, de erkölcstelen embernél. Amint már mondtam, a piacgazdaság és a demokrácia csak ott gyökerezett meg, ahol az erkölcs, a szellemi vagyon pozitív. Lássunk két empirikus adatot. Berlinben működik egy tudományos intézet, tizenhét gazdasági, erkölcsi mutatót határoznak meg: a munkafegyelem, a lelkiismeretesség, a szorgalom, a megbízhatóság, a pontosság, az adófizetés, a határidők betartása stb. A tizenhét mutató alapján rangsorolták 70 ország erkölcsi állapotát. Ebben Dánia vezet, a skandináv országok foglalják el az első helyeket, meglepő módon a távol-keleti országokban nem olyan jó a helyzet, mert a szorgalom és tudás szempontjából nagyon jól állnak, ám a gazdasági erkölcs tekintetében Japánnál is látjuk (talán Szingapúr kivétel, ahol rájöttek valamire), ha nem veszik komolyan, az egész nem ér semmit, drasztikus módon kell vigyázni a gazdasági erkölcsre. Az afrikai, az arab országok vannak a rangsor végén, Európában a latin országokat megelőzik a puritán országok. Kimutatják, semmitől sem függ úgy a tőkeáramlás nagysága, mint ettől a mutatótól. Százszázalékos a korreláció, tehát egy társadalom gazdasági erkölcsének milyenségétől függ a tőkeáramlás pozitív egyenlege, vagyis az, hogy mennyivel több tőke jön be, mint ki, és nem függ attól, hogy milyen az adókedvezmény, milyen a kormány ideológiája, a lényeg az erkölcs.

Egy másik, hozzánk közelebb álló példa: a GALLUP intézet három évvel ezelőtt végzett egy felmérést arról, hogy a volt szocialista tábor országaiba mennyi tőke áramlott be. Engem is megdöbbentett: ha Ukrajnában az egy lakosra jutó tőkét egynek vesszük, akkor Romániában 12, Magyarországon 60, Észtországban 75. Érezzük a különbséget? A nyersanyagokban gazdag, negyvenmilliós Ukrajna népessége tízszer, területe hússzor nagyobb,

ként megalakult RMKT vállalt szerepet az erdélyi magyar közgazdásztársadalom szakmai integrálására, szakmai képzésére, tudományos bázis kialakítására. A szervezett szakmai tanácskozások, tudományos ülésszakok, tematikus vándorgyűlések, gazdag könyvtárállomány kialakítása, az ötödik éve megjelenő *Közgazdász Fóruma*, szakkönyvek kiadása, kapcsolat kiépítése más országok tudományos intézeteivel és társaságokkal, nemzetközi konferenciákon való részvétel biztosítása mind a társaság tizenkét éves működéséhez kötődik, s szakmai fejlődés lehetőségeként áll a közgazdászaink és a gazdasági kérdések iránt érdeklődők rendelkezésére.

A társaság megalakulásakor jóváhagyott alapszabályzat elfogadható keretet biztosított ugyan a működéshez, azonban a mai igényeknek és helyzetnek új kihívásai egy új alapszabályzat kimunkálását tette szükségessé. Az RMKT 2002. február 9-én tartott Küldöttgyűlése egy majdnem egészében felújított alapszabályzatot fogadott el. Ez a szabályzat kiegészíti a célokat és az azok megoldását szolgáló feladatokat, pontosítja a közgyűlés és a vezetőtestület hatáskörét, nagyobb teret biztosít gazdasági tevékenységre s a jövedelemforrások kihasználására (pl. kiadói tevékenységre), valamint lehetőséget nyit a területi fiókoknak jogi személyként való bejegyzésre és önálló működésre, ha azok óhajtják.

Ez a szabályzat, a közgazdászok intézményépítkezése útján, gazdagabb tevékenységnek nyújt keretet, most már csupán a tagok, a mentorok, a vezetők, az ifjú közgazdászok jó irányultságú nekirugaszkodása kelti bennünk a reményt a szakma jobb jövőképére.

Somai József

mint Észtországé, ahova nyolcszor több tőke megy be, és ezt a közgazdaság-tudomány nem tudja kimutatni, mert nem az észteknél van valami olyan gazdasági ösztönzés, ami miatt ez megy, hanem az észt ember olyan.

Ha már itt tartunk, szeretném egy kicsit erdélyi nyelvre lefordítani: ha Max Weber három-négyszáz évvel ezelőtt élt volna, azt mondta volna, hogy Erdély is protestáns kultúrájú térség, és előtte nyitva áll a nyugati csatlakozás és a nyugatihoz hasonló életszínvonal-emelkedés. Ha viszont ma élne, azt mondaná, hogy Erdély és bizony Románia egésze olyan helyzetben van, hogy nem sok jót tudna jósolni neki. Az erdélyi magyar történelem se hangsúlyozza eléggé, hogy a reformáció Erdélyt sokkal jobban érintette, mint Közép-Európa bármely területét. Ezt azért nem valljuk be, mert a töröknek köszönhetjük, mert ugye a török a németalföldi városoknak volt a szövetségese a katolikus reakcióval szemben. Védőbástya-szerepről beszélünk, holott mi védtük a konzervatív mediterrán, spanyol, habsburg, római katolikus vallást, és a töröknek Erdély volt az egyetlen terület, ahol olyan szövetségest talált, amelyet a németalföldi városok is értékeltek. A török tüzérség ágyúinak 95%-a Németalföldön meg a Rajna környékén készült. Tehát a kereszténység védelme egy humbug a magyar történelemben, mi a katolicizmust védtük – nem a haladó katolicizmust –, a törökkel szemben, amely „pogány" és sok tekintetben elmaradott társadalom volt. De ezzel a protestantizmus győzelmét szolgáltuk, mert ha nincs török, nem győzhet a protestantizmus Északnyugat-Európában. Ezt nem tanítjuk, mert a vallási meg nemzeti romantikánk nem engedi, hogy elmondjuk. Erdély rendelkezett a nyugat-európaivá válás potenciális lehetőségével, és valóban, Bethlen Gábor Erdélye Magyarország előtt járt a társadalmi-polgári fejlődésben, csak aztán etnikai befolyás és egyebek következtében ez a folyamat lassan erodálódott, és most ott vagyunk, ahol vagyunk. Ezt az Erdélyben élők jobban tudhatják, mert a bőrükön érzik.

Azt szeretném még hozzátenni, hogy én itt olyan erkölcsről beszéltem, amely lényegében a protestantizmushoz, a reformációhoz tartozik. Önöknek nagyon világosan kellene látni, hogy akik ezer évvel ezelőtt ortodox keresztények lettek, azok azért lettek ortodox keresztények, mert nem tudtak nyugati keresztények lenni. Most hozzáteszem azt is, hogy nem is lehettek protestánsok, mert nem tudtak protestánsok lenni, most meg a nyugati világ azt akarja, hogy legyenek tőkés kapitalisták meg piacgazdasággal foglalkozók. Az ortodox világban a reformálódó szocializmus jobban működött, mint a liberális piacgazdaság. Aki ezt nem hiszi, a Regátban és Erdélyben is megnézheti. Ukrajnának az egy lakosra jutó jövedelme ma feleannyi, mint tíz éve, és tíz múlva sem lesz egy csöppel sem több, mint most. Mert egy olyan rendszert kényszerítettek rá, amely nem felel meg a kultúrájának. Itt Erdélyben az a rettenetes probléma, hogy az ortodox kultúra van hatalmon. Az előző évszázadokban fordított volt a helyzet, kevesebben voltak a maihoz képest, és nem ők voltak az urak, tehát Erdély lehetett európai. De azt, hogy Romániának nincs felzárkózási esélye, bármilyen kegyetlen is, kötelességemnek érzem kimondani – már elég öreg vagyok ehhez –, Erdély az anyaországhoz képest nagyon le fog maradni. Most is le van maradva, lehet vitatkozni, hogy 50–40 vagy 55%-kal alacsonyabb az életszínvonal. És ez az arány romlani fog.

Azt hiszem, az erdélyi magyarság sorsát még egy szempontból vizsgálni kellene. Nem vizsgálják önök sem, pedig szenvedő alanyai lesznek: Közép-Európából kiirtották azt a két etnikumot, amely fejlettebb volt, mint az átlag közép-európai, ez a zsidó és a német. Németországban, Csehországban, Lengyelországban, Romániában, Szerbiában, mindenütt, ha egy etnikum fejlettebb volt, akkor az államalkotó nemzet ebben látta a legellenségesebb állatot, nem is embert, úgy is bánt vele, mintha állat lett volna. Kitelepítették,

elűzték, vagy örültek, hogy pénzért eladhatták. De hogy mit vesztettek vele, arról fogalmuk sincs, és ezt az erdélyi magyarság sem tudatosítja kellőképpen, holott az ő helyzete volna alapvetően más, ha itt volna az az erős zsidóság és szászság, ahogyan volt a háború előtt.

Arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az erdélyiek történelmi kutyaszorítóban vannak. Életszükséglet, hogy tárgyilagosan felmérjenek dolgokat, mert fel lehetnek készülve arra, hogy a legnagyobb bűn nem az lesz, hogy magyarok, hanem az, hogy jobban boldogulnak, mint a románok. Mi a zsidókat meg a svábokat ezért üldöztük. Egy somogyi faluban nőttem föl. Ott a svábot alacsonyabb rendű lényként kezelték, mert szorgalmas, tiszta, nem a kocsmában költi el a jövedelmét, mert nem olyan volt, mint az igazi magyar ember. A zsidók meg boldogultak, egyetemre jártak, meggazdagodtak. Ezek voltak a kártékonyak, és kiirtottuk őket, valljuk be, mert azért Magyarország sem volt ennyire nemzetállam. Ne legyen büszke egy ország arra, hogy nemzetállam lesz, csak buta meg szegény, sokkal jobb, hogy sem Svájc, sem Belgium nem mondhatja, hogy nemzetállam, csak gazdag.

Sokat beszéltem arról, hogy a társadalom elvesztette a svábokat-szászokat és a zsidókat, akik húzóerőt jelentettek. Önök, erdélyiek tudják, hogy mit jelentettek itt. Az évszázadok másképp néztek volna ki, ha nincsenek Erdélyben szászok, és nincs olyan gazdasági és politikai befolyásuk, amilyen volt. A magyar társadalomról Ady Endre száz évvel ezelőtt azt mondta, hogy ezeréves társadalom, Szent István alapította nyugati keresztény államát, és annak állami, közigazgatási, egyházi szervezetét, de ez a társadalom csak földesurakból és jobbágyokból állt. Viszont nyugat-európai társadalom csak az lehet, amelyiknek erős polgársága van. Visszagondolhatunk arra, és ez Erdélyre még jobban érvényes, mint Magyarországra, hogy az a kevés népi elem, amely a XIX. század közepe után tanult, diplomát szerzett, mind humán pályára ment, papnak, pedagógusnak, állami tisztviselőnek, tehát állami alkalmazott lett. Csakhogy a polgár az, aki anyagilag független az államtól. Tisztviselő is lehet anyagilag független, de nagyon okosnak kell lennie, és kevéssé karrieristának, mert a karrierista tisztviselő kénytelen eladni magát. A pártfunkcionárius nem polgár, mert elkötelezi magát; valamikor az volt polgár, akinek ipara meg tőkéje volt ahhoz, hogy gazdaságilag önálló legyen. Ma, akinek fejében van elég tudás, ha alkalmazott is, polgár, mert a fizetéséhez képest mindig nagyúr.

A modern világban a jó munkaerő erőpozícióban van a rossz munkaerőhöz képest. A magyar társadalom ilyen társadalom volt Trianon után is egészen 1945-ig. Ekkor két dolognak köszönhetően átalakult, mind a kettő a politikai szándékával szemben, mert a bolsevik rendszer, a sztálinizmus meg annak későbbi formája, janicsárokat akart nevelni magának, ezért az értelmiségi-polgári réteget kizárta az egyetemről. Meg akarta szüntetni a polgárságot, és beíratta a munkás-paraszt gyerekeket a főiskolára. Igen ám, de kiderült, hogy nem janicsárok lesznek, hanem ’56-osok, ’90-esek, tehát végre kialakult előbb Magyarországon, majd Erdélyben. Ady erre külön utalt, Erdélynek mindig volt polgársága modern értelemben, az anyaországnak nem volt. Például Debrecennek nem volt, Nagyváradot és Debrecent tudjuk, miként hasonlította össze: az egyik Párizs, a másik meg Bugac, Hortobágy. Létrejött tehát ezer év után először a magyar társadalomnak egy nagyon széles, erős magyar etnikumú reálértelmisége. A másik dolog, hogy a magyar nép nem tudott kereskedni, üzletelni. Ezt a szegény székely előbb megtanulta a maga szegényes eszközeivel, de a jó földeken élő magyar a szántás-vetésből, disznó- és marhatartásból megélt, autarchiára rendezkedett be, és nem akart pénzzel bánni meg kereskedni. Az úr meg pláne nem.

A szocializmusban Magyarországon azt akarták, hogy mindenki nagyüzemben dolgozzon, és mi lett belőle a 70-es évek közepén? Mindenki családi házat épített, és maszekolt. Tehát a magyar társadalom a 70-es évek után a világtörténelemben példátlan mértékben beiratkozott a vállalkozások óvodájába. Elemi iskolának nem merem nevezni, mert ugye mellette volt a háztáji, zöldséget termelt, fóliázott, elkezdett vállalkozni. Ennek köszönhetően, amikor a szabad demokrata gazdasági liberalizáció fölszámolt másfél millió munkahelyet, egymillió ember kezdett el vállalkozni. Minden szakértelem, tudás és tőkeellátottság nélkül. Ma a magyar társadalomban a családok 40%-ában jelen van a vállalkozás. Az EU-országokban ez nem lépi túl a 20%-ot. Hogy kiből lesz jó vállalkozó, azt csak az tudja megmondani, aki kétszer kipróbálta, és belebukott. Mert mindenki azt hiszi, hogy ért a futballhoz vagy a politikához, de csak addig, amíg rá nem bízzák. Ha rábízzák, kiderül, hogy nem ért ezekhez. A vállalkozásra ugyanez igaz. A vállalkozásra is születni kell, sok olyan tulajdonságra van szükség, amivel nem mindenki rendelkezik. A magyar társadalomban annak ellenére, hogy a szocialista rendszer fel akarta számolni a polgárosodást, kialakult egy óriási vállalkozói réteg, amely ma tönkreteszi az erkölcsünket, mert ennyi vállalkozó csak úgy él meg, ha feketézik, korrupt. A harmadik: a magyar oktatási rendszer, és ez bizonyos mértékig Erdélyben is igaz, az UNESCO felmérése szerint soha nem előzte meg nyugat-európai ország Magyarországot a középiskolai végzettek felkészültségét tekintve. Matematikában világelsők vagyunk, csak a távol-keleti országok és a közép-kelet-európai országok rúghatnak mellettünk labdába. Ez ezerszer fontosabb annál, hogy hány olimpiai érmet nyerünk. A diákolimpiákon egymillió lakosra hatszor annyi díjat nyerünk, mint bármelyik EU-ország, ezt nem mondjuk, pedig erre kellene büszkék lennünk.

Globalizáció – konkoly vagy búza?*

BARANYI ÁRPÁD

„Olyan felelõsségek kötelezik elsõsorban a gazdagabbakat, amelyeknek egyes részelemeit az emberi és természetfeletti testvériség elve fogja egységbe (...) elõ kell segíteni a mindenki számára emberibb együttélést, és ez azt jelenti, hogy minden ember és nemzet ad és kap anélkül, hogy az egyik fél haladása akadályozná a másik fejlõdését. Ez a probléma azért rendkívül komoly, mert megoldásától az egész emberiség civilizációjának jövõje függ."

A fönti idézet VI. Pál pápa A népek fejlődése (Populorum progressio) kezdetű, 1967-ben íródott körleveléből származik. Talán sohasem volt még ennyire időszerű e gondolat az emberiség jövőjéről, mint ma, a globalizáció korszakában. Világunkat egyre inkább jellemzi kevesek jóléte és sokak szegénysége, kiszolgáltatott helyzete. Bizonyos tekintetben már megvalósult a „húsz a nyolcvanhoz" társadalma. Ma már „a világ népességének egyhatoda termeli meg, illetve nyújtja a világ áruinak és szolgáltatásainak 78%-át, továbbá ők kapják meg a világ jövedelmének 78%-át – átlagosan napi 70 dollárt. A világ népességének a legszegényebb 61 országban élő háromötöde a világ jövedelmének 6 százalékát kapja meg – napi 2 dollárnál kevesebbet (...) A magas jövedelmű országokban 1000 gyerek közül 7 hal meg ötéves kora előtt, az alacsony jövedelmű országokban több mint 90."[1] A másik óriási szakadék az egyéni jövedelmek között tátong. Itt nem országok közti különbségekről van szó, hanem arról, hogy a társadalom kiemelkedő jövedelmű tagjai – a nemzetek „fölötti" (transznacionális) vállalatok menedzserei, vezető politikusok, bankvezérek, tőzsdespekulánsok és médiacézárok – értékrendjükben és társas kapcsolataikban inkább saját jövedelmi csoportjukhoz, semmint valamely ország közösségéhez kötődnek. Ezek az emberek azonos gazdasági nyelvet beszélnek, és egyformán távol állnak a hétköznapi emberek világától. A globalizációnak, valamint ideológiájának, a neoliberalizmusnak[2] elterjedése közvetve létrehozta a globális elitet is, amely a tömegek fölött áll, és alapvetően meghatározza annak életlehetőségeit.

A globalizáció fogalmának meghatározása nem egyszerű feladat: ahányan beszélnek róla, annyiféle értelmezés létezik. Könnyen vissza is lehet élni ezzel a szóval: azok, akik csupa előnyös tulajdonsággal ruházzák föl a globalizációt, hamar ráaggatják az „elvakult", „fundamentalista", „haladásellenes" jelzőket azokra, akik a folyamat árnyoldalait (is) hangsúlyozzák. A globalizáció során a piac megszabadul az állami kötöttségektől, a nemzeti határok pedig megszűnnek. A folyamat előnyeiként az alábbiakat szokás említeni:[3]

- szabaddá válik a tőke és az áruk áramlása az országok között,
- mindez ösztönzi a versenyt, nő a hatékonyság,
- csökkennek a fogyasztói árak,
- nő a fogyasztók választási szabadsága,
- munkahelyek jönnek létre,
- fokozódik a gazdasági növekedés.

A fönti felsorolás azt sugallja, hogy a globalizáció eredményeképpen mindenki jól jár. Ezzel szemben a korábban idézett számok nem ezt mutatják. A 2002. január 30. és február 4. között Porto Alegrében (Brazília), mintegy tizenötezer résztvevővel megrendezett Szociális Világfórum[4] egyik vitairata pedig így ír: „[a globalizáció] gazdasági folyamat politikai, katonai és kulturális támogatással. A tőkefelhalmozás neoliberális fázisának új foka, amely a hetvenes évek közepén kezdődött azzal, amit washingtoni konszenzusnak nevezünk. Ha megvizsgáljuk a jelenlegi gazdasági globalizáció fő eszközeit, a következőket látjuk. Elsőként: a termelési és elosztási folyamatok olyan módon integrálódnak, hogy nem veszik tudomásul a nemzeti határokat. Ugyanígy, a termelés, az elosztás és a kommunikáció csökkenő számú nagyvállalat kezében összpontosul. A pénzügyi tőke túlsúlya érvényesül... Soha nem volt ennyi szegény, soha nem létezett ekkora társadalmi egyenlőtlenség. A rövid távú profit érdekében felhasznált tartalékok környezetvédelmi katasztrófát eredményeznek mind a légkör,

*Az Altern-csoport 2001. június 15–16–17-én Máriapócson megrendezett konferenciáján tartott előadás átdolgozott változata.

[1] http://worldbank.org/data/wdi2000/woldview.html

[2] A neoliberalizmus (vagy libertarianizmus) a piac mindenhatóságát hirdeti. Képviselői követelik a piacnak minden kötöttségtől való megszabadítását, valamint az állam kivonulását a gazdaságból (kivéve néhány területet, mint például a közrend védelme). A neoliberalizmus szerint a piac és a szabad kereskedelem mindenek fölötti értékek, amelyeket nem lehet megkérdőjelezni. Ezen ideológia elfogadásának következménye, hogy a Világkereskedelmi Szervezeten (World Trade Organization, WTO) belül igen nehéz a szabad kereskedelemmel szemben más (például nemzeti, kisközösségi, környezetvédelmi, kulturális) értékekre vagy érdekekre hivatkozni. A neoliberális gazdaságpolitika eszközei a piaci liberalizáció, a dereguláció és a privatizáció.

[3] David C. Korten (1996): Tőkés társaságok világuralma; Kapu Kiadó; 80. o.

[4] A 2002-ben már másodszor megrendezett Szociális Világfórum a Világgazdasági Fórummal szembeni tiltakozásként jött létre. Ez utóbbit minden év januárjában a svájci Davosban tartják vezető politikai és gazdasági vezetők részvételével.

mind a természeti javak kimerítése terén."

Jelen tanulmányban – a folyamat gazdasági összetevőire összpontosítva – globalizáción az áruk, a pénz és az információk egyre akadálytalanabb mozgását értjük a Föld egyes[5] térségei között, aminek során az egyes országok – és főként vállalatok – egyre több szállal kapcsolódnak össze; a világ egyik végében zajló eseményekről pillanatok alatt értesülnek a bolygó másik felén élők; a különböző kultúrák és életformák pedig sok tekintetben hasonlóvá, egyneművé válnak. Úgy tűnik, ez a folyamat sok tekintetben nem az egész emberiség javát szolgálja, hanem – a játékelmélet nyelvén szólva – zérósösszegű játszmáról van szó, amelyben az egyik fél nyeresége egyenlő a másik veszteségével. A mottóban idézett körlevél szellemében fogalmazva: bizonyos társadalmi csoportok haladása akadályozza a többiek fejlődését.

Gyakorta elhangzik a kijelentés: a globalizáció semleges folyamat, se nem helyes, se nem rossz vagy káros. „A tigrist sem ítélhetjük el azért, mert öl. Neki ez a természete, és ez se nem jó, se nem rossz" – hangzott el Magyarország egyik korábbi pénzügyminisztere szájából egy-két évvel ezelőtt, amikor a globalizáció semlegességét ecsetelte. Nézetem szerint ahhoz, hogy a globalizációról árnyalt képet kapjunk, két kérdést kell megvizsgálnunk. Az első kérdés: természetes folyamatról van-e szó? Ha igen, nincs értelme a „helyes-e?" kérdést föltenni, hiszen a természeti jelenségek (például vulkánkitörés, földrengés) fizikai törvények, nem pedig emberi döntések alapján következnek be. A második kérdés: az emberiségen belül mekkora részarányt képvisel az a csoport, amelynek érdeke a globalizációs folyamat előrehaladása? Igen sok jel mutat arra, hogy a folyamat elsősorban egy szűk csoport érdekeit szolgálja a többség rovására, ekkor pedig a globalizációnak kedvezőtlen erkölcsi megítélést kell kapnia (föltéve, hogy az értékelő számára a nagyobb közösség jóléte fontosabb, mint a szűk csoportérdekek).

Muzslay István S.J. a gazdasági folyamatokkal kapcsolatban a következőket írja:[6] „Korunk egyik súlyos tévedése az a felfogás, hogy a közgazdaság az életünk olyan adottsága, amellyel szemben tehetetlenek vagyunk, hogy a gazdaság a saját mechanizmusainak, kérlelhetetlen törvényeinek alávetett folyamat. A közgazdaság nem fizikai törvények által irányított gépezet; a társadalmi és gazdasági rend megteremtője nem a piac ármechanizmusa, hanem az emberi értelem és akarat. ... A gazdasági törvények valójában törvényszerűségek, és nem azonosíthatók a természettudományok törvényeivel. ... A természettörvények abszolút kötöttséget jelentenek, amíg a gazdasági törvényszerűségek csak viszonylagosat." Világos tehát, hogy az ember, mint szabad akarattal rendelkező lény, nem determinált, sorsát nem személytelen történelmi erők alakítják. A globalizáció társadalmi folyamat, ennélfogva egyes emberek és főként a közösségek beleszólhatnak abba, milyenek legyenek a folyamat meghatározó jellemzői. Hogy ezzel milyen sokan tisztában vannak, mutatják az elmúlt évek Seattle-lel kezdődő, majd Genován és Prágán át folytatódó globalizációellenes tüntetései, a gomba módra szaporodó, a globalizációt bíráló rendezvények vagy más oldalról a New York-i Világkereskedelmi Központ elleni szörnyű terrortámadás.

A globalizációval kapcsolatban David C. Korten Muzslayéval megegyező álláspontot képvisel a Tőkés társaságok világuralma című könyvében:[7] „A gazdasági globalizáció az az alap, amelyen az újfajta, tőkés gyarmatosító birodalmak fölépülnek. A tőkés libertariánizmus hívei azzal érvelnek, hogy a gazdasági globalizáció folyamata megváltoztathatatlan történelmi erők hatása nyomán halad előre, és hogy nem marad más választásunk, mint hogy alkalmazkodjunk a helyzethez, és megtanuljunk versenyezni felebarátainkkal. Ez szemérmetlen hazugság, amely szemrebbenés nélkül tagadja a [világ leggazdagabbjainak] jól szervezett, nagyvonalúan pénzelt és célra törő erőfeszítéseit, melyekkel a nemzetgazdaságok szétzüllesztésére és egy globális piac intézményeinek kiépítésére törekszenek. ... A pénzügyi sajtó írásainak értelmezése, valamint a globalizáció építészeinek tanulmányai alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a világméretben ábrándozók [ti. a globalizációt elősegítő vállalati vezetők és politikusok – B. Á.] eszményi világa így jellemezhető:

- A világ pénzállományát, technológiáját és piacait világméretű tőkéstársaságok ellenőrzik és irányítják.
- Közös fogyasztói kultúra egyesíti az embereket az anyagi boldogulás közös keresésében.
- Tökéletes világméretű verseny van a munkások és a települések között, hogy szolgálataikat [sic!] a legelőnyösebb feltételekkel ajánlják fel a befektetőknek.
- A tőkés társaságok kizárólag a nyereségességet szem előtt tartva szabadon cselekedhetnek, a nemzeti, illetve helyi következmények figyelembevétele nélkül.

[5] Nem minden térségről van szó, Afrika nagy része ugyanis e folyamatok számára nem létezik.
[6] Muzslay István (1995): *Gazdaság és erkölcs*; Márton Áron Kiadó; 9–10., 143. o.
[7] David C. Korten (1996): *Tőkés társaságok világuralma*; Kapu Kiadó; 143., 159. o.

▫ Mind az egyéni, mind a vállalati kapcsolatokat teljes mértékben csak a piac határozza meg.

▫ Nincs lojalitás sem helyhez, sem közösséghez."

Amint korábban említettük, közkeletű álláspont, hogy a globalizáció pusztán gazdasági jellegű folyamat, amelynek főbb jellemzői: a tőke, az áruk, a technológia,az információk szabad áramlása; a „minden mindennel összefügg" típusú világgazdaság kialakulása; a verseny és a hatékony termelés általánossá válása. Manapság a nemzetközi kereskedelem körülbelül kétszer olyan gyorsan nő, mint a világgazdaság egésze. A pénzpiacokon mozgó pénztömeg több mint negyvenszerese az évente előállított áruk és szolgáltatások értékének. A világ kétszáz legnagyobb cége felelős a világgazdasági tevékenység körülbelül harminc százalékáért. Ezek a vállalatok azonban a munkaerőnek kevesebb mint egy százalékát alkalmazzák. A nyugati (északi) országok technikai fölénye a világ más részeivel szemben egyre nyomasztóbbá válik. Ám még ezen államok erejéhez képest is gyorsabban növekszik a tőkés társaságok hatalma. A termelővállalatokat pedig egyre inkább kezében tartja a pénzvilág. Korten szerint „A jelenlegi kapitalizmus lényege (...) több mint egy gazdag kiváltságos csoport többség fölötti uralma, illetve hogy a többséget e csoport kizsákmányolja. (...) A világ legnagyobb hatalommal rendelkező intézménye a globális pénzügyi rendszer, amely világméretű pénzügyi kaszinóként működik. E játékterem alkalmazottai arctalan bankárok, portfóliómenedzserek, fedezeti befektetési alapokkal foglalkozó spekulánsok, [Ezek] tetteik következményeiért nem számoltathatók el, ezért a valuta- és részvényárfolyamok mozgását vad spirálokba hajszolják, amelyeknek semmi közük bármifajta közgazdasági valósághoz, hiszen világszerte több mint kétbillió dollárt mozgatnak meg naponta a gyors nyereség és a biztos menedék reményében. Teljes nemtörődömséggel teremtik meg, illetve kergetik összeomlásba a nemzetgazdaságokat, adják-veszik a vállalatokat, alkalmazzák és rúgják ki a vállalatvezetőket – mivel a saját érdekeik szolgálatában túszként tartják markukban a legbefolyásosabb politikusokat és vállalatvezetőket."[8]

A globalizáció alapvető eszközei, a szabadkereskedelmi egyezmények lebontják a nemzetállamokat védő falakat, a nemzetek „fölötti" (transznacionális) vállalatok, vállalatbirodalmak pedig egyre erőteljesebb szerepet játszanak a világ gazdasági és politikai döntéseiben. Bár közvetlenül nem összevethető mennyiségeket vesz figyelembe (azaz csupán a gazdasági aktivitás nagyságrendjeit érzékelteti), mégis érdemes emlékeztetnünk a következő összehasonlításra: a vállalatok éves eladását és az országok éves bruttó hazai termékét (GDP) tekintve a világ száz legnagyobb gazdasága között ötvenegy vállalatot és negyvenkilenc országot találunk. Ha egy transznacionális vállalat betelepül egy országba, semmi biztosíték arra, hogy a létrehozott új munkahelyek emberhez méltó körülményeket jelentenek, illetve hogy a vállalat nem áll tovább, mihelyt más országban kedvezőbb feltételeket talál.

A nemzetállamok döntési hatásköre a vállalatok erősödésével párhuzamosan egyre szűkül, az államok egyre kevésbé meghatározó szereplők a gazdaság és a politika területén. Bevett gyakorlat, hogy a vállalatok külföldi adóparadicsomokban könyvelik el nyereségük jelentős részét (az amerikai multinacionális vállalatok nettó nyereségének például 31%-át). Ha a vállalatok nem adóznak, akkor az állami közfeladatok ellátását – forráshiány miatt – vissza kell fogni, illetve a költségek fedezése érdekében meg kell növelni a személyi jövedelemadókat. Mindenki tisztában van a vázolt körülményekkel, és ma már az országokat egymás ellen „pályáztatják" a transznacionális vállalatok, azt várva, ki ad nagyobb kedvezményeket. Ördögi kör alakul ki, amelyben a kormányok valós hatalmukat és önállóságukat feláldozzák a globalizáció oltárán, az állami hatalom és döntési jogkör szűkülése miatti problémák orvoslására azonban egyre kevesebb eszköz áll a rendelkezésükre. A gondok megoldására javasolt recept szerint ilyenkor még inkább növelni kell a piac működési körét (az állam rovására), ami csak fokozza a problémákat. Egyértelmű tehát, hogy a globalizáció nem pusztán gazdasági folyamat, hanem alapvető társadalmi és politikai következményekkel jár: megnyirbált szociális kiadások, elszegényedő tömegek, a globalizáció vesztesei körében növekvő elégedetlenség jelzik útját.

Ma már egyre szélesebb körben terjed az a nézet, amely szerint a jelenlegi globális gazdasági rendszer sem társadalmi, sem környezetvédelmi szempontból nem fenntartható, továbbá hogy a jelenlegi neoliberális gazdasági beren-

[8] David C. Korten: *Élet a tõke uralma után*; II. évfolyam, 3. szám, 1998. *Õsz*; 5. o.

[10] Az Altern-csoport: *Kik vagyunk, és mi a célunk?* in: Kovász, III. évfolyam, 4. szám, 1999. *Tél*; 214. o.

dezkedéssel szemben létezik alternatíva. Az Altern-csoport az alábbi módon foglalta össze a két rendszer különbségeit, egyben megfogalmazva egy emberhez méltó alternatíva alapelveit is:[9]

Az uralkodó szemlélet	Az Altern-csoport szemlélete
Az ember van a gazdaságért.	A gazdaság van az emberért.
A fő gazdasági cél a növekedés.	A fő gazdasági cél a közjó szolgálata.
A pénzügyi kategóriák használata az élet minden területén	A pénzügyi kategóriák visszaszorítása a gazdaság területére.
Korlátlan (minden területre kiterjedő) és erőltetett (szűk gazdasági érdekcsoportok nyomására kialakuló) globalizáció.	Szelektív (csak bizonyos területekre kiterjedő) és szerves (alulról építkező és kezdeményezett) nemzetek közötti együttműködés.
Atomizált és kiszolgáltatott helyzetű munkaerő	A helyi közösségek és a helyi munkaerő elsődlegessége.
A munka világában az ember erőforrás.	Az ember nem kezelhető eszközként.
A vállalatbirodalmak uralma	Sok kis szereplőből álló piacgazdaság.
A versenynek csak jogi keretei vannak.	A versenynek erkölcsi keretei is vannak.
Versengés (szociáldarwinizmus)	Együttműködés és szolidaritás.
Szabad verseny és szabad kereskedelem (free trade)	Tisztességes és méltányos verseny (fair trade).
Ha valami technikailag lehetséges, akkor valósítsuk meg!	A technikai fejlesztés irányának és alkalmazásának erkölcsi keretei vannak.
Az etikus magatartás akkor elfogadható és kívánatos, ha jövedelmező.	Az etikus magatartás nem a cselekedet gazdasági hasznától függ.
Emberkép: homo oeconomicus	Emberkép: homo moralis.
Világnézet: materializmus és ateizmus, pénzimádat (moneyteizmus)	Világnézet: nyitottság a természetfelettire, vallásosság (monoteizmus).
Erkölcsi relativizmus	Biztos, időtálló értékek.
Az alapvető erkölcsi normák létét elhallgató semleges államra van szükség.	Az alapvető erkölcsi normák létére figyelmeztető korrekt államra van szükség.
Tudathasadásos értékrend (munkahelyi és magánéleti normák eltérése)	Integrált értékrend (munkahelyi és magánéleti normák egysége).
Egyéni cselekedetekből levezetett és kialakított világszemlélet	Világnézeti meggyőződésből fakadó egyéni cselekedetek

A föntiekből kitűnik, hogy a globális gazdasági rendszerrel kapcsolatos problémák pusztán gazdasági eszközökkel nem oldhatók meg. Radikális fordulat szükséges az emberről és a gazdaságról alkotott képünkben, erkölcsi hozzáállásunkban, valamint közösségi kapcsolatainkban. Szükséges például azon nézet széles körű elfogadása, hogy az ember nem kezelhető eszközként: bár a „kapitalizmus" elnevezés mást sugall, a tőke semmilyen körülmények között nem helyezhető az ember fölé. Erkölcsileg megengedhetetlen föláldozni az embert az „emberiségért". Amikor a szabad piac megteremtéséről esik szó, sohasem szabad figyelmen kívül hagyni a tőke és az áruk szabad áramlásának lehetséges veszteseit. A versenynek erkölcsi keretei is vannak, mivel a gazdaság van az emberért, nem pedig fordítva. Nem lehet kizárólag a verseny fokozására mint legfőbb értékre hivatkozni, miközben a versenyre képtelenek kiszorulnak a gazdasági életből. Csak bizonyos területekre kiterjedő és alulról építkező, nemzetek közötti együttműködés lehet egészséges, a korlátlan globalizáció összességében inkább károsnak, mint hasznosnak tűnik.

Mi lehet azonban az, aminek globálissá válása üdvözlendő? Elsősorban egy megfelelő értékrend, amely kellőképpen hangsúlyozza a személy méltóságát, továbbá az emberek, a helyi közösségek, a nemzetek közötti szolidaritást és szubszidiaritást. A szubszidiaritásról így ír a Quadragesimo

anno kezdetű pápai enciklika: „A társadalomelmélet szilárd és örökérvényű elve az a rendkívülien fontos alapelv, amelyet sem megcáfolni, sem megváltoztatni nem lehetséges; ez így szól: amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos; éppígy mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni – szubszidiálni – köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat."[10] Nem szükséges különösképpen ecsetelnünk, hogy ez az elv gyökeres ellentétben áll a neoliberális gazdaságpolitikával, amely a gyermeknevelléstől a kultúráig mindent piaci szolgáltatássá akar átalakítani, az emberek és közösségeik fölötti rendelkezési jogot pedig egy viszonylag kisszámú tőkés társaságra akarja átruházni. A személy méltóságát, a szolidaritást és a szubszidiaritást mint társadalomszervezési alapelveket képviselik a történelmi keresztény felekezetek, amelyek jó értelemben vett globális szervezetek. Jótékony hatású lehet a civil mozgalmak globális összefogása is a kommunikáció új, globális eszközeinek felhasználásával (elektronikus levelezés; internet). Erre adott példát 1998-ban a civil mozgalmak közös föllépése a Multilaterális Befektetési Egyezmény (Multilateral Agreement on Investment, MAI) tervezete ellen. A MAI a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD) tagországaiban többek között korlátozta volna a külföldi befektetések feltételekhez kötését, továbbá megtiltotta volna, hogy a kormányok akadályozzák a nyereség átutalását valamely másik országba. A nemzeti kormányok érdekellentétei mellett valószínűleg a civil mozgalmak közös föllépése is szerepet játszott abban, hogy a MAI aláírása – legalábbis egy időre – meghiúsult. A nemzetközi civil mozgalom fokozódó erejét és összefogását mutatja a korábban említett, Porto Allegrében megrendezett Szociális Világfórum, valamint az elmúlt évek hatalmas létszámú globalizációellenes tüntetései.[11]

A globalizációval kapcsolatban felelősen gondolkodó emberek lehetőségei, feladatai az alábbiakban foglalhatók össze.

- A globalizáció kereteinek megtöltése megfelelő tartalommal, másfajta „lelkiséggel", amely a szabadság mellett a testvériséget is komolyan veszi. Ekkor van rá esély, hogy a folyamatban a „konkoly" mellett egyre több legyen a „búza".
- Az egyén immunitásának megteremtése, megerősítése a neoliberális ideológiával szemben. Értékközpontú nevelésre van szükség, amelynek alapja a család.
- A helyi és nemzeti közösségek önrendelkezésének, immunitásának megerősítése: lehetőség szerint helyi erőforrások, helyi megoldások alkalmazása; a lokális és regionális autonómia, illetve együttműködés erősítése.
- Alapvető nemzetközi jogi normák megfogalmazása a vállalatok, pénzintézetek számára (például szociális és környezetvédelmi előírások beépítése a szabadkereskedelmi egyezményekbe).
- A nemzetek „fölötti" szervezetek ellenőrzésének és elszámoltathatóságának megteremtése.

Ha a mottóban idézett pápai körlevél ma íródna, bizonyára nemcsak az emberek és a nemzetek közti érdekellentétek, hanem az emberek, országok, illetve a tőkés társaságok érdekütközései is belekerülnének. A globalizáció káros hatásai, a gazdasági, politikai, katonai, kulturális – és bizonyos értelemben vallási – gyarmatosítás ellen föl kell lépnünk, de nem az erőszak eszközeivel. A szükséges változás szellemi gyökerű – a változtatást pedig önmagunkon kell kezdenünk.

[10] XI. Pius pápa: Quadragesimo anno kezdetű enciklikája in: Tomka Miklós – Goják János (szerk.): Az Egyház társadalmi tanítása (é. n.), 81. o.

[11] Természetesen csakis a civilmozgalmak erőszakmentes fellépése fogadható el; elutasítandó minden olyan –csupán szélsőséges csoportok által végrehajtott – erőszakos akció, amely ostromlott erőddé változtatja a városokat (lásd Seattle, Genova, Göteborg stb.).